

PERSPEKTÎFEK DÎROKÎ JI BO LÊKOLÎNÊN LI SER KURDAN: HEVPEYVÎN LI GEL JOYCE BLAU

Kürt Çalışmaları İçin Tarihsel Bir Perspektif : Joyce Blau ile Söyleşi

Çavdêra Hevpeyvînê : Clémence Scalbert Yücel
Wergera ji Frensî : Yılmaz Özdil²

EJTS: Pêşiyê ez dixwazim ji te bipirsim ka eleqeya te ji bo Pirsgirêka Kurd çawa dest pê kir? Bo cara yekem te çawa Kurd nasîn? Te li zaningehê çawa dest bi karkirina li ser Pirsgirêka Kurd kir?

[2] Joyce Blau: Di jîyanê de tesaduf gelek caran karên baş dike. Min di sala 1959an de li Parîsê Mîr Kamuran Alî Bedirxan nasî. Wê çaxê ez xwendekar bûm û min li *Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes* (Ekola Neteweyî ya Zimanên Zindî yên Rojhilatî) xwendina zimanê Erebi dikir. Mîr (Kamuran Alî Bedirxan) jî li heman êkolê mamoste bû. Bes nasîna min ligel Mîr Kamuran Alî Bedirxan di nav çarçoveyê aktîvîteyên wî yên polîtîk de çêbû. Wê demê Mîr ji bo haydarkirina raya giştî li ser rewşa kurdan, bi taybet kurdên Îraqê, li Frensayê li alîkariyê digeriya. Li Îraqê salek berê, di sala 1958an de, piştî têkçûna Monarşiyê bi rêya derbeya leşkerî ya ji aliyê "Serbazên Azad" ve hatibû organîzekirin, di wateya nasîna yêkbûna kurdan de rewş hinek hatibû guhertin. Di dîroka kurdan de ev tiştêkî nû bû.

[3] Vêca ez girêdayî komeke milîtanên çepgir bûm ku dixwastin alîkariya Mîr bikin: em bi mîzanpaja Bultena Enformasyonê ya Nawenda Lêkolînên Li Ser Kurdan û bi weşana Agahiyên derheqê Kurdistanê (*Bulletin d'Information du Centre d'Etudes Kurdes et de la diffusion des Nouvelles du Kurdistan*) ve mijûl dibûn. Me, tekstên ku Mîr digehandin destên me, li ser qaliban dinivîsîn, bi makîneya çapê çap dikir û paşî jî ew belav dikirin. Alîkariya me ji bo Mîr bi taybet di warê propagandeyê de bû. Min Prensê kurd Kamuran Alî Bedirxanê ku

¹Ev hevpeyvîn cara ewil bi zimanê frensî di *European Journal of Turkish Studies* (EJTS) de hatiye weşandin. Ref : Joyce Blau, « Une perspective historique sur les études kurdes. Entretien avec Joyce Blau », *European Journal of Turkish Studies*, 5 | 2006

² Alk. Doç. Zaningeha Mardîn Artuklu, Enstîtuya Zimanên Zindî yên li Tirkiyeyê, Beşa Ziman û Çanda Kurdî

E-mail: yilmazozdil@artuklu.edu.tr

bo min behsa kurdan û Pirsgirêka Kurd dikir bi wî awayî nasî û bi xêra wî yekem peywendiya min li gel cîhana kurd çêbû.

[4] EJTS : Bawer dikim ew koma milîtanan girêdayî Henri Curiel bû ?

[5] JB : Belê, serokê komê Henri Curiel bu û ez jî endameke wê komê bum.

[6] EJTS : Gelo vê yekê tu ber bi Pirsgirêka Kurd ve birî ?

[7] JB : Erê. Wê komê di bin serkêşiya Henri Curiel de piştevaniya hinek bizavên neteweyî dikir û min di nav çarçoveyê wan kiryarên politik de Mîr Kamuran nasî.

[8] EJTS : Tu çawa ji Misrê hatî Fransayê? Ê Ekola Zimanên Rojhilatî ?

[9] JB : Ez di sala 1955an de hatim Fransayê û di sala 1956an de jî min qeyda xwe li Ekola Zimanên Rojhilatî çêkir. Sê sal paşî min dîplomaya zimanê erebî bi dest xist. Dîsa li heman êkolê min dîplomaya zimanên kurdî û farisî jî wergirt.

[10] EJTS : Gelo piştî tu giheştî Fransayê...

[11] JB : Ez di nav şert û mercên zahmet de giheştim Fransayê. Berî ez bêm bo Fransayê, ez ji Misrê hatibûm derxistin, gava giheştim Fransayê jî li cem hevalên xwe bi cih bûm. Pêvîst bû ku ez bilez rêya debara xwe peyda bikim û jiyana xwe ji nû ve ava bikim; Henri Curiel piştevaniya min kir ku ez dest bi xwendinê bikim.

[12] EJTS : Te yekser dest bi xwendina zimanî kir ?

[13] JB : Belê, min li Ekola Zimanên Rojhilatî yek ser dest bi xwendina erebî kir, dema ez li wê xwendekar bûm ji bo karkirinê jî wext dima, wekî gelek xwendekarên din min jî karên biçûk dikirin: di weşanxaneyan de sekreteriya nîv rojî, di şerîkeyek biçûk de defterdarî...

[14] EJTS : Li Misrê zimanê te yê zikmakî çî bû ?

[15] JB : Frensî. Bê guman fransiya ku li Misrê dihat axaftin. Belê dîsa jî frensî bû. Ez di malbatekî frankofon de hatim dinyayê ku bi erebî nedixaftin. Her çiqas min li Misrê zimanê erebî nezanibe jî, ez ne biyanîyê wî zimanî bûm. Min tenê herfên erebî dinasîn, nezêdetir. Bes ev perçeyê jiyana min di nav cîhanekî misilman de derbas bû û ji wê tecrubeya xwe min gelek sûd wergirt.

[16] EJTS: Mirov dikare bêje ku sedemê biryara te ji bo fêrbûna zimanê erebî ew tecrube bû?

[17] JB : Rast e. Ew tecrubeyeke girîng bû. Piştî xwendina erebî, li cihê ku ez li ser zimanên semîtîk xwendina xwe berdewam bikim, min berê xwe da lêkolînên îranî û zimanê kurdî. Mîr Kamuran bi dil û can palpiştiya min kir. Ji bo vê yekê ez minetdarê Mîr im. Di bin şêvirmendiya Profesor Gilbert Lazard de ku îranînasekî mezin ê binyad frensî ye, min dest bi teza doktorayê kir û wek mijar “şayesandina lînguîstîk ya devokên kurdî li Îraqê” hilbijart. Di vê mijarê de jî gelek alîkarî li min hat kirin. Wek hûn dibînin di destpêka wî karî de her tim xêr

derketiye pêşiya min. Min dest bi xwendina zimanên kevin û modern ên îranî kir û ez bi giştî bi lînguîstîkê ve eleqedar bûm. Di heman demê de jî bo debara xwe min kar dikir û tekoşîna xwe ya polîtîk jî berdewam dikir.

[18] EJTS : Bes karên te yên akademîk û micadeleya te ya polîtîk hevdu digirtin?

[19] JB : Belê. Hevdu digirtin jî ber ku me xwe wisa organîze kiribû.

[20] EJTS : Te di sala 1956an de li Ekola Zimanên Rojhilatî, di beşa erebî de qeyda xwe çêkir. Piştî, berî ku tu di destpêka salên 1960an de li Bruxellesê dest bi xwendinê bikî te di heman êkolê de xwendina zimanê kurdî kir ?

[21] JB : Min li Zanîngeha Azad ya Bruxellesê lîsans û mastira xwe li ser zimanê erebî amade dikir. Min dixwast li ser Pîrsgirêka Kurd lêkolînê bikim. Kurd perçeyekî Îraqa ereb bûn û şêvermendê min pêşniyaza min qebûl kir ku ez li ser wê mijarê bixebitim. Lêkolîna min ya li ser meseleya kurdî bi wî awayî çêbû. Zêdetir jî sih sal wir ve ez dibûm yekem kes ku di wî warî de lêkolînekî akademîk pêşkêşî zanîngehekî ewropî dikir. Xebata herî dawî di salên 1930an de hatibû kirin. Ji bo pêşketina wî karî ez û Mîr Kamuran bi berdewamî dicivyan. Bîra min tê ku ew carekê bi xanima xwe Natacha re jî bo dîtina min hatibû Bruxellesê.

[22] EJTS : Gelo serpereştiya lêkolîna te wî dikir?

[23] JB : Erê, bi her awayî gelek keda wî di xebata min de heye. Min bi rêya Mîr Kamuran kurdnasê bê hempa Thomas Bois nasî ku keşeyekî domînîkî bû û li Beyrudê dijî, li gel wî min pêwendiyekî dûr û dirêj danî. Di hezîran/tîrmeha 1962yan de li Zanîngeha Azad ya Bruxellesê [Fakulteya Felsefe û Edebiyatê, Enstîtuya Filolojî û Dîroka Zimanên Îranî û Silav, beşa Zanistên Îslamî] min xebata xwe pêşkêş kir.

[24] EJTS : Wê demê tu girêdayî Ekola Zimanên Rojhilatî bûyî?

[25] JB : Belê. Ji bo fêrbûna zimanê kurdî û farisî, di destpêka 1962yan de min li Ekola Zimanên Rojhilatî careke din qeyda xwe nûvekir.

[26] EJTS : Wê demê fêrbûna her du zimanan mecbûrî bû?

[27] JB : Na, mecbûrî nebû. Armanca min fêrbûna zimanê kurdî bû, ne tenê ji bo axaftinê, her wisa jî bo nivîsîna bi wî zimanî jî. Ji ber vê yekê pêwîst bû ku ez xwendina xwe peşvetir bibem. Ji bo min fêrbûna zimanê farisî ku girîngtirîn û moderîntirîn zimanê dinyaya îranî ye şertê sereke bû, her wisa nasîna kevne-zimanên îranî yên wekî pehlevî, farisiya kevin û zimanê avestayî jî pêwîst bû.

[28] Şerê di navbera kurdan û hikumeta merkezi ya Îraqê de daxa xwe li serdema duyem ya salên 1960an dida. Medyayê bi çakî behsa kurdan dikir; dema min pêşniyaza amadekirina tezeke doktorayê li ser zimanê kurdî bo Profesor Gilbert Lazard kir ku ev bixwe li Fransayê ustadê lêkolînên îranî bû; di gavê de şêwirmendiya min qebûl kir. Ez yekem kes bûm ku bo wî pêşniyaza

xebateke akademîk li ser Kurdan kirî; ev mijarekî dest-lê-nedayî û balkêş bû. Gav bi gav eşkere bû ku Gilbert Lazard baştirîn şêwirmend bû ji bo min.

[29] Di 1967an de dema min biryara çûyîna Kurdistanê da ji bo berhevkirina materyalên lînguîstîk ji bo teza xwe, şer û pevçûnên di navbera serhildêrên kurd û hikumeta Îraqê berdewam bûn lê dîsa jî derdora min piştevaniya min kir. Jixwe ez ne yekem kes bûm. Ji bo lêkolîneke li ser muzîka Êzidiyan, muzîknasekî xort ê frensî, Georges Drion û hevîna wî derbasî Kurdîstana Îraqê bibûn, lê desthilatdarên wî welatî bi hatina wan aciz bibûn û ew ji Îraqê hatibûn derxistin. Çend xortên din yê frensî jî ketibûn nav macerayên wisa. Ger ez navê çend kesekan vebêjim; François-Xavier Lovat (wênekêş û berhevkarê gelek albûmên wêneyî li ser Kurdîstana Îraqê), Jean Bertolino (derhêner û çêkerê gelek belge-filmên li ser kurdan), Jean Pradier (çend sal paşî bû profesor li Sorbonneê), Bernard Dorin (çend sal paşî bû balyozê Fransayê), her wisa rojnamevan û pisporê mezin yê Rojhilata Navîn, Eric Rouleau û xanima wî Rosy û çend kesên dî...

[30] EJTS : Tu bi çi awayî derbasî cîhê lêkolîna xwe bûyî ? Te çawa biryara çûyîna Amêdiyê da?

31] JB : Xebata li ser Kurdan ne henek bû, îro jî wisa ye. Bêyî ku bêm derxistin, li kîjan welatî min dikarî lêkolîna xwe bikim? Li Tirkîyê? Na, ewrekî ji hesin li ser Kurdistanê bû û çûyîna biyaniyan bi her awayî qedexe bû. Li Îranê jî heman rewş hebû. Tekane welatê ku mirovî dikarî li ser kurdan lêkolînê bike Îraq bû. Bi rêya Mîr Kamuran, min li Parisê çend xwendekarên kurd nasibûn û navbera min li gel yêkî ji wan gelek baş bû: Nacî Kîttanî kîmyagerekî xort bû û teza xwe ya doktorayê li ser petrolê amade dikir. Nacî navnîşana malbata xwe ya Bexdayê da min. Apê wî Sadiq Bahadîn Amêdî, şarezayê zimanî bû û di nav xebata amadekirina rêzîmaneke kurdî de bû ji bo Kurmancî. Malbata Nacî, Behdînî bûn û bi eslê xwe binyad Amêdî bûn, ji xwe min jî dixwast anketên xwe yê lînguîstîk li wê herêmê çêbikim. Di havîna 1967an de, li gel daxwaznameyeke Zanîngeha Sorbonneê û yêk jî ya Zanîngeha Neuchâtelê ku di nav çarçoveyê amadekirina atlaseke lînguîstîk ya girîng de daxwaza çêkirina çend anketan ji min kiribûn, ez ghiştim Bexdayê.

[32] EJTS : Te ji ber çi dixwast li ser zimanê kurdî kar bikî ?

[33] JB : Ji ber ku ew tekane mijar bû ku min dikarî li ser kar bikim bêyî ku otoriteyên ereb tûşî min bibin. Ger min li ser dîrokê kar kiriba ew dibû polîtîk. Hêsantir bû ku ez bibêjim: "Xeman nexwin ez ê tenê di warê lînguîstîk de kar bikim. Ez ê fêrî kurdî bibim û qeyda çend berhemên folklorîk û kilamên kurdî bigirim". Ew hêsantir bû, min nedikarî bibêjim: "Ez hatim ca li ser dîrokê kar bikim", wan dikarî wê yekê wekî desttêwerdana kar û barên navxweyî yê welatê xwe fêm bikin.

[34] EJTS : Xuya ye ku te ji ber wê têkiliyê li ser ziman kar kiriye?

[35] JB : Belê. Lê Gilbert Lazard jî ev dixwast. Konteksta polîtîk li Rojhilata Navîn zahmet bû. Sal 1967 bû, kurdan daxwaza mafên xwe yê neteweyî dikirin û ji ber têkçûna di şerê li hemberî Îsraîlê de dinyaya ereb rûreş bibû. Fransaya Charles De Gaulle piştevaniya ereban dikir û Îsraîl şermizar kiribû. Û min îstîfade ji wê yekê kir. Min digote otoriteyên îraqî: “Ez ji Sorbonne Paris ê têm, Sorbonne Charles De Gaulleê alîgirê ereban”.

[36] Ji bo birêvebirina lêkolîna xwe li Amêdiyê min daxwaza destûrnameyê kir, min dizanî ku malbata hevalê min Nacî Kîttanî dê li wir min bihewîne û alîkariya min bike ji bo anketan. Ew yek ji girîngtirîn malbatên bazirgan ên herêma xwe bûn. Wan dikarî, ne tenê min biparêzin her wisa di peydakirina çavkaniyan de jî ji bo anketên min yê lînguîstîk alîkariya min bikin. Lê ya ji hemûyê girîngtir ev bû ku ez bikarim xwe bigihînim Kurdistanê, ev yek jî qet ne hêsan bû. Ez di bin çavdêriya Balyozxaneyê fransî ya Bexdayê de bûm. Digotî min: “Şer berdevam e... General Barzanî li hemberî desthilatê serî rakirîye, bombe li ser bombe dikevin Kurdistanê”. Min wisa bawer dikir ku “bomba nakevin ser serê min”. Ez piştrast bûm ku min dê karîba bêyî serêşîyeke mezin bigihim Kurdistanê. Bes berpîrsên balyozxaneyê di gumanê de mabûn ji bo min: jinek bi serê xwe li welatekî dûr û biyanî... Min her bi ya xwe dikir û min jî wan re digot: “Xeman nexwin, li wir malbatek li benda min e, ew ê min bihewînin û biparêzin. Hevalên min yê kurd wê min biparêzin”. Min dawîya dawiyê ew îkna kirin. Ji bo wergirtina wê wîzeyê meşhûr ku ez pê çûyîme Kurdistanê otoriteyên frensî alîkariya min kirin.

[37] Piştî ku wîze gihişt destê min, mi texsiyek girt û ez ketim li ser rêya Musilê, wek Keşe Thomas Bois ji min re gotî, ez yekser çom Manastira domînikîyan, xebatkarên manastirê bi hatina keçeke ciwan heyirî man. Min armanca hatina xwe ya Kurdistanê ji wan re got. Piştî me bi hev re xwarin xwar, wan xeber dan şifêrê texsiyekî kolektîf ku min bigihîne Amêdiyê, şifêrê texsiyê malbata Nacî Kîttanî dinasî. Ez bi wî awayî gihiştim cem malbata Nacî Kîttanî ku heta dawîya sefera min ez li mala xwe û li bajarê xwe yê ciwan mêvan kirim.

[38] Di roja yekê de polîs ji hatina min haydar bûn û hatin malê û dest bi lêkolînê kirin: “Kî ye ew jin? Bi çi armanc hatiye vira?” Min wîze û destûrnameya xwe ya kar nîşanî wan da. Ez mecbûr mam biçim komîseryayê, polîsên herêmî, polîsên siyasî û polîsên neteweyî di heman awahî de bi hev re diman. Wan her sê ofîsên polîsan ji min dixwastin ku ez her roj biçim wan bibînim û ji mala Kîttaniyan qet nederkevim. Şansê min hebû ku min rêya qeydkirina gelek çîrok, sitran û efsaneyan peyda kir ku hemû niha li Elmanya li Zanîngeha Göttingenê tînin parastin. Ez pir dilşad bûm û min baş kar dikir. Bes hemû bajariyan dizanî ku ez li wir dijîm. Di mala Kîttaniyan de tenê zarok û jin mabûn. Zilam hemû li çiya bûn û di nav refên alîgirên Mustafa Barzanî de bûn. Dema zanînan ku ez li mala wan dimînim, bi mebesta şahiyekê xeber şandin ku ez biçim wan li çiya bibînim. Min dizanî ku ev karekî xeter e, sedemê bêdengîya polîsan ev bû ku min bi gotina wan dikir û ez ji bajar dernedikeftim. Lê malxwê

malê israr dikir min bibîne da ku xêrhatina min bike. Di dema şahiyê de hevalên min rêya çûyina çiya peyda kir. Min 'ebayek û çarşefek reş li xwe kir û li gel keçeke ji malê ez ketim ser rêya çiya. Kurte-demek piştî hevdîtina me li gel malxwê malê ez û hevala xwe ji çiya daketin. Ji ber ku ez ne şareza bûm wegera me gelek berbelav bû û xelk bi me hesiyan. Roja paştir, polîsan ji min re got ku ez li dijî qaideyan hatime û di nav wan şert û mercan de êdî nikarim li Amêdiyê bimînîm; ji min dixastin ku di demek kurt de ez wegerim Bexdayê.

[39] EJTS : Ew çend wext bû ku tu li wir?

[40] JB : Panzdeh rojek bûn û min derfeta lêkolîna di cih de peyda kiribû. Li gel ferdên heman malbatê min hem lêkolîna xwe li Bexdayê berdewam kir û hem jî not û nivîsên xwe sererast kirin. Ji wê tecrûbeya balkêş ez gelek tiştan fêr bûm û di dema mamostetiya xwe de min fayde jê girt. Havîna sala paştir, di dema navbirê de, ez careke din çûm Bexdayê. Ji bo wergirtina wîza û destûnameya karê xwe yê lêkolîna lînguîstîk min dîsa daxwaza alîkariyê ji Balyozxaneyaya frensî kir, bes vê carê ji bo Cebel Sincarê.

[41] Li Sincarê, ez ji aliyê malbata Samî Abdul Rehman ve hatim mêvankirin û bi rêya wan min karî di nav Êzîdîyan de kar bikim, li wê herêmê Êzîdî boş (pîrr) bûn. Di destên min de mekineya deng qeydkirinê, li seranserê herêmê heta sînorê Suriye ez geriyam û xoşbextane rastî gelek çîrokbêjên bêhempa hatim. Qeydên min wê demê girtî, hemû niha li Zanîngeha Göttingenê ne. Hevalên min yê kurd ku bi merdane alîkariya min dikirin, bo min pêşniyaza gera Kurdistanê bi rêya seyarê kirin. Bi dizî ve ez li hemû Kurdistanê geriyam, gelek caran li ser min eba hebû çimkî min destûra geryanê nebû. Min bajarê Hewlêrê, Erbil, ziyaret kir û pişt re jî em çûne Silêmaniyê û min li wir wextekî gelek xweş derbas kir. Min gelek şexsiyetên baş û balkêş nasîn, mixabin gelek ji wan niha najîn, me bi dûr û dirêjî sohbet dikir. Di bin parazvaniya hevalên kurd de, ez li pirtûkxaneyên bajar digeriyam û min pirtûk, kovar, antolojî dikirîn. Bawer bikim jinbûna min gelek tişt hêsan kirin. Min dikarî wekî ferdê malbateke kurd tevbigirim û bi veşartî bêm û biçim.

[42] Paşî, ez carekê di sala 1970yan de, carekê jî di sala 1973yan de, berî bûyerên xemgîn yê 1975ê, vegeriyam Kurdistanê. Sala 1970yê, min li Bexdayê, bo cara yekem, tevlêbûna zanayên kurd ji bo 24emîn û 25emîn Kongreya Navneteweyî ya Oryantalîstan ku dê li Sorbonneê, li Fransa, hatiba damezirandin organîze kir. Ew şexsiyet dê ji Îraqê hatiban. Li Îran û li Tirkiyê, pisporên kurd nedikarî wekî kurdnas tev li konferansên navneteweyî bibin. Bi minasebeta Kongreya Oryantalîstan û di bin rêveberiya Keşe Thomas Bois de saziyek lêkolînê li ser kurdan ava bû. Profesor Gilbert Lazard û Profesor David Neil MacKenzie jî bûn alîkarên rêveber.

43] EJTS : Tu dikarî ji me re behsa lêkolînê derheqê Kurdan de li Ekola Zimanên Rojhilatî biki?

[44] JB : Kursiya zimanê kurdî di sala 1945an de ji aliyê Roger Lescot (1914-1975) ve hate avakirin. Di sala 1947an de Mîr Kamuran Bedir Xan (1895-1978) bû serokê Kursiyê. Wî heta sala 1970yan serokatiya Kursiya zimanê kurdî kir. Paşî ji sala 1970yan heta dema teqawutbûna xwe ya di sala 2000an de min serokatî kir. Niha kursî ji aliyê du mamosteyên kurmancî û soranî ve tê rêvebirin.

[45] EJTS : Te di heman demê de qursên ziman û şaristaniyê jî didan?

[46] JB : Piştî hîlbijartina min wek seroka kursiyê di sala 1970yan de, min qursa zimanê kurdî da. Ev dibû salek ku Jean-Pierre Viennot, dîroknasekî xort ku teza xwe li ser bizava neteweyî ya kurd çêkiribû dersa Dîroka Kurd û Kurdistanê dida û Thomas Bois jî derheqê edebiyat, fêklor û jiyana ciwakî ya kurdan de ders dida.

[47] EJTS : Gava tu dibêjî ziman, tu behsa soranî an jî kurmancî dikî, wê serdemê kîjan bû ?

[48] JB : Piştî min dest bi kar kir min dersa kurmancî da, Mîr Kamuran tradisyoneke wisa ava kiribû. Bes di sala 1973yan de, piştî çend pêşveçûnên di warê edebiyata kurdî de li Kurdistana Îraqê, me bo xwendakarên xwe perwerdeya bi soranî û bi kurmancî pêşniyaz kir.

[49] EJTS : Hatina mamosteyan ji bo pratîka devkî ya ziman, dîsa di salên 1970yan de bû?

[50] JB : Rast e, dersên pratîka devkî ji bo kurmancî û soranî ji aliyê mamosteyên kurd ve dihate dayîn û hejmara wan kesan zêde bû.

[51] EJTS : Kî bûn ew ? We bi çi awayî ew peyda dikirin?

[52] JB : Piraniya mamosteyên pratîka devkî (répétiteurs) ji xwendekarên kurd ên ji bo xwendina bilind hatibûn Fransayê pêk dihat. Hinek ji wan jî şexsiyetên kurd bûn ku li Fransa wek penaberên polîtîk dijîn.

[53] EJTS : Di wê demê de komeke kurd hebû, çimkî Enstîtuya Kurdî hêj nehatibû damezirandin?

[54] JB : Enstîtuya Kurdî ya Parîsê di sala 1983yan de vebû. Beriya wê hinek xortên kurd li hev kombibûn û saziyek bi navê Mala Kurdan vekiribûn. Piraniya xwendekarên kurd bursiyerên hikumeta Îraqê bûn.

[55] EJTS: Xwendekarên Ekola Zimanên Rojhilatî kî bûn?

[56] JB : Ji wan kesên hemdemê min ku min dûvre jî peywendiya xwe pê re berdewam kir, ez dikarim navê Josée Bertolino bidim ku pişt re ferhengeke kurdî jî amade kir. Ew bi Jean Bertolino re zewicî. Dîsa dikarim navê nivîskar, rojnamevan û yêk ji baştirîn pisporê Pirsgirêka Kurd Gérard Chaliand bidim. Navê François-Xavier Lovat, wênekêş û xwediyê gelek albumên li ser Kurdên Îraqê... Kesên din jî hebûn.

[57] EJTS : Gelo xwendekarên we, profila wan hatibû guhertin?

[58] JB : Di nav sih salên kariyera min de gelek xwendekarên min çêbûn. Piştî ku Ekola Zimanên Rojhilatî bi Sorbonneê ve hate girêdan (1970) min perwerdeya zimanê kurdî bi taybet bi armanca adaptekirina dîplomayên neteweyî- lîsans, mastir û doktora – bi rêve dibir. Kursiya zimanê kurdî ji zimanên tirkî, farisî û erebî veqetiya û me di warê lînguîstîk, edebiyat, sosyolojî û dîrokê de bi awayekî serbixwe xwendekarên xwe digihandin asta doktorayê.

[59] EJTS : Gelo di nav çarçoveyê Ekola Zimanên Rojhilatî de û berî wê êkolê, we qet rêberên fêrkirina ziman yan jî ferheng amade kiribûn?

[60] JB : Belê, ji 1964ê vir ve, min li gel Mîr Kamuran Bedir Xan li ser çêkirina ferhengeke kurdî-frensî-îngîlîzî kar kir. Bi alîkariya materyalê lînguîstîk yê di destên Mîr de di sala 1965an de, li Bruxellesê, cihê ku min lê kar dikir, min ferhengeke kurdî-frensî-îngîlîzî nivîsî ku gelek baş deng veda. Min li ser gramera kurdî ya kurmançî û soranî, di dema mamostetîya xwe ya li Ekola Zimanên Rojhilatî de hêdî hêdî dest bi kar kiribû. Mîna mamosteyên zimanên kêmpêyda (langues rares), bi gotinek din zimanên ku li Fransa perwerdeya wan kêr dihatê dîtîn, min jî dest bi belavkirina polîkopiyan kir ku di nav wext de bûn pirtûkên gramere. Di destpêkê de min li ser wan polîkopiyan kar kir û rêbaza xwe li ser xwendekarên xwe ceriband. Gava wan ji min re digot: ‘Em ténagehin’, min ji nû ve dest pê dikir. Hebûna xwendekarên baş, cesaretê dide mamoste... Piştî re, min ji hevalên xwe yên kurd dixwast ku rêbaza min kontrol bikin.

[61] EJTS : Ferhengeke te li Tirkîyê bo tirkî hat wergêrandin? Tu dikarî behs bikî? Wergera wê çawa çêbû?

[62] JB : Sala 1991an, ez bo serdanê çûbûm Enstîtuya kurdî ya Parîsê û hevalekî min li ser rojnameyê tirkî îlana weşana ferhengeke kurdî-frensî-îngîlîzî-tirkî ku ji *Weşanxaneya Sosyal* derketibû nîşanî min da, lê navê nivîskar eşkere nebû. Min daxwaza wê ferhengê kir û piştî ew gihişt destên min ez piştrast bûm ku bi rastî jî ew ferhenga min bû. Min ji bo weşanxaneyê nameyek nivîsî û di nameya xwe de bi dilgermî edîtor pîroz kir û ji ber weşana wê ferhengê li Îstanbulê, şanaziya xwe pêşkêş kir. Çend roj paşî, rêveberê weşanxanê bersîva min da û bi spasdarî xeber dida min ku wan sed kopyayên ferhengê şandine Enstîtuya Kurdî û her wusa ez vexwendime Stembolê. Min jî teklîfa wan qebul kir û heyamek paşî ez çûme wir. Ew sefereke gelek xweş bû ku xatirayên wê qet ji bîra min naçin. Min piraniya wan ferhengan diyarî Enstîtuya Kurdî ya Parîsê kir û di demeke kin de ew hatin firotin.

[63] Edîtorên feqîr kopyayekî xerap ya ferhenga min bi dest xistibûn û ev ji nû ve lêk dabûn. Piştî re jî wergera tirkî lê zêde kiribûn. Ya min yekem ferheng bû ku piştî derketina qanuna betalkirina qedexeya weşana bi zimanê kurdî di sala 1991an de, li Stembolê hatiye weşandin. Ew ferheng baş hate firotin... Gava min ew li ser dezgeyên peyarên Stembolê dît ez pîrê kêf xweş bûm. Piştî ev qas

salên bi qedexê, mirov ji hebûna pirtukên kurdî li ser rêyên Stembolê bawer nedikir.

[64] Min peywendiya xwe li gel wan edîtorên kurd yê bi qîmet ku bi salan bi ciwanmêrdane mîlîtanîya dewaya kurdan kiribûn ne qedand. Ez û hevalê xwe yê parêzer Mehmet Ali Aslanê bi çalakvaniya xwe ya ji bo mafên neteweyî yê gelê xwe tê nasîn em çûn serdana wan. Ev qet ji bîra min naçe.

[65] EJTS : Ger em careke din vegerin ser pêywendiyên te bi Tirkiyê re, gelo îro li gel kesên ku di zanîngehên wî welatî de dixebitin çi têkiliyên te hene?

[66] JB : Na, çi peywendiyên min bi akademisyenên kurd yê li Tirkiyê kar dikin re nema. Min li gel akademisyenên kurd ên Îraqê peywendiyên xwe parastin.

[67] EJTS : Wextê te lêkolîna xwe dikir di salên 1960-1970yan de, peywendiya te li gel zanîngehan hebû?

[68] JB: Yekem zanîngeha kurdî di sala 1968an de li Silêmaniyê hat vekirin.

[69] EJTS : Bes li Bexdayê zanîngehek hebû.

[70] JB : Bêguman zanîngehek hebû, ger ez xelet nebim beşa lêkolînên li ser kurdan jî li wê zanîngehê hebû.

[71] EJTS : Têkiliya te li gel mamosteyên kurd hebû?

[72] JB : Erê, min hinek ji wan nas dikirin. Bi qasî bîra min lê tê hinek ji wan ev bûn: Dr. Kemal Mezher Ehmada, Dr. Kemal Fuad, Dr. Îhsan Fuad, Dr. Nesrîn Fexrî, Dr. Kurdistan Mukriyanî, Dr. Fexriye Resul, Dr. Ma'ruf Xeznedar, Dr. Izzedin Mustafa Resul û çend kesên din... Ji wan mamosteyan hinek min li Lenîngradê, li Sovyeta berê nasî bûn dema ku wan tezên xwe yê doktorayê amade dikirin.

[73] EJTS : Kîjan salê tu çûyî Sovyeta Sosyalîst?

[74] JB : Bo cara yekê di sala 1966ê de, ez çûm Moskowayê û Lenîngradê...

[75] EJTS : Berî ku tu biçî Îraqê?

[76] JB : Belê, di nav çarçoveyê programekî veguhertina xwendekaran de û ji bo fêrbûna zimanê rusî, ez çom Moskova û Lenîngradê. Bi xêra wê seyahetê min karî li Kurdsî Kabineta li gel Qanatê Kurdoev kar bikim. Min gelek lêkolînerên kurd ên qedirbilind nasî û li gel wan kar kir. Di dema seyahetek din li Sovyeta sosyalîst de ji bo dîtina malbata Celîlan ez çûm Êrîwanê. Helbestvanê mezin Casimê Celîl, babê wî Ordîxan, xwişk û birayên wî Celîl û Cemîla heta dawiya gera min ya Ermenistanê ez mêvan kirim.

[77] EJTS : Li wan her du bajaran perwerdeya bi kurdî hebû.

[78] JB : Erê! Sovyeta Sosyalîst navenda herî girîng ya kurdolojiyê bû. Di cihanê de bi çi cihî dî re nayê miqayese kirin. Di dawiya salên 1960an de nêzî

pêncî profesor, pispor û lêkolîneran li Lenîngradê, li Moskovayê, li Êrivanê, li Taşkentê, li Alma Atayê û li Bakuyê di warê kurdolojiyê de kar dikirin.

[79] EJTS : Mebesta te bi gotina karkirina di warê kurdolojiyê de çî ye, tu dikarî zelaltir bibêjî?

[80] JB : Gramer li gel Qanatê Kurdoev, Isaac Tsukerman, Zarê Yusupova, Yu.Yu Avaliani, Tch. Kh. Bakaev, R.L Cobolov; folklor li gel Margaret Rudenko, birayên Ordîxan û Celilê Celîl; muzîk li gel Cemîla Celîl, zanistên ciwakî li gel T. F. Aristova xanimê, li Êrivanê dîrok li gel Evgenia Vassilieva, Celîle Celîl, Xudo Mhoi, li Moskovayê Khalfîn, Olga Jigalina, Gasratian. Mirov dikare navê Jakline Musaelian û gelek kesên din jî lê zêde bike.

[81] EJTS : Gelo çî beşên ku rasterast wekî kurdolojiyê hatine binavkirin mewcut bûn?

[82] JB : Belê, li Leningradê li Akademiya Zanistan, Kurdiskii Kabinet di warê lêkolînên li ser kurdan de pispor bû.

[83] EJTS : Kesên te navên wan gotî, hemûyan di bin banê wê kabîne de kar dikirin ?

[84] JB : Pişkek ji wan girêdayî wê kabîne bûn, yên din jî li Moskova, Lenîngrad û Êrivanê li zanîngehan û di cihên din de kar dikirin...

[85] EJTS : Mirov çawa dikare kurdolojiyê pênase bike?

[86] JB : Kurdoloji tewahiya lêkolînên li ser kurd û Kurdistanê di nav xwe de kom dike.

[87] EJTS : Tu demeke dirêj li Rusyayê mayî?

[88] JB : Na. Her cara ez diçûm, di nav çarçoveyê fêrbûna zimanê rusî de ez demekî kurt – çar heta pênc heftî – dimam.

[89] EJTS : Sedemê te ya sereke yê fêrbûna zimanê rusî çî bû?

[90] JB : Şopandina lêkolînên dewlemend yên li ser kurdan bû ku li Sovyeta Sosyalîst zana û şareza jê çêdibûn. Bîstek berê min ji we re got; di Cîhanê de Sovyeta Sosyalîst navenda sereke ya kurdolojiyê bû û haydarbûna ji encam û hejmara lêkolînên di wî welatî de dihatin rêvebirin, pêwîstiyek bû.

[91] EJTS : Xebatên kurdolojiyê îro jî li Rusyayê berdewam in?

[92] JB : Nexêr, mixabin. Piştî têkçûna Yekîtiya Sovyetê, lêkolînên li ser Kurdan car bo carê kêm bûn.

[93] EJTS : Lê li Êrivanê niha jî lêkolîn li ser kurdan tên kirin...

[94] JB : Rast e, li Êrivanê ji destpêka Sovyeta Sosyalîst, ji salên 1920an heta îro, lêkolînên li ser Kurdan berdewam in... Dîsa li Saint Petersburgê, li Kurdiskii Kabinet ku di nav rewşekî zor de ye û car bo carê pisporên wê kêm dibin, lêkolîn li ser Kurdan berdewam in. Li Moskovayê Olga Gigalina (Kurdên

Îranê), Lazarev (Dîroka Kurdan), Gasratian (Kurdên Tirkîyê), li Êrîvanê, Xamoyan û Serdaryan xebatê li ser dîroka kurdan dikin, bes hejmara pispor û şarezayên ku dixwazin lêkolînê li ser kurdan bikin roj bo rojê kêmtir dibê.

[95] EJTS : Dema Enstîtuya Kurdî ya Parîsê hatiye damezirandin tu li Ekola Zimanên Rojhilatî mamoste bûyi, gelo te jî di damezirandina enstîtuyê de cih girt?

[96] JB : Belê, bêguman! Ez yek ji damezirînerên Enstîtuya Kurdî me. Dema pêwîstiya kirîna awahiya biçûk, ku niha Enstîtu tê de ye, derketiye pêşiya me, me şirketek ava kir û em gelek kes ketin nav hevildanên peydakirina pereyan.

[97] EJTS : Ê di dema damezirandina Enstîtuyê de te wek mamosteya zimanê kurdî cih girt? Gelo wê yekê çî tesîr li te kir?

[98] JB : Li Fransa û li derve piştevaniya akademisyenên kurdolog ji bo kiryarên rewşenbîrî û zanistî yên Enstîtuyê pîrr girîng e.

[99] EJTS : Îro di Enstîtuyê de rola te çî ye?

[100] JB : Bi taybet ez bi xwendekaran ve mijûl im. Her wisa ez di organîzasyona kongre û konferansên Enstîtuyê yên li Fransa û li Kurdistanê de jî cih digirim.

[101] EJTS : Tu şewirmendiya xwendekaran dikî?

[102] JB : Na, pêwîst nabe. Piraniya xwendekarên me yên tîn Fransayê jixwe xwedî mastir in û baş dizanin ka dê çî bixwînin. Em ji bo entegrebûna wan a li Fransayê; di dema peydakirina zanîngehan de û di warê formasyona doktorayê de alîkariya wan dikin. Xwendekarên me cîdî ne, xebatkar in û gelek dilêr in.

[103] EJTS : Gelo xwendekarên we piranî li ser kurdan dixebitin ?

[104] JB : Na. Di gelek waran de xwedî tercîh in. Hinek ji wan zanistên pozîtîf hildibijêrin: matematîk, fîzîk, kîmya, enformatîk, mîmarî, hinek ji wan jî berê xwe didin zanistên civakî: sosyolojî, psîkolojî, sînema, yan jî hiqûq û felsefe. Ev xwendekar dê bibin perçeyekî elîta kurd û dê di awakirina civaka sîvîl de cih bigirin. Em her tim bi wan serbilind in.

[105] EJTS : Tu di heman demê de redaktora kovara Etudes Kurdes î ku ji aliyê Enstîtuya Kurdî ya Parîsê ve tê weşandin ?

[106] JB : Ji bo Etudes Kurdes ku salê du car tê weşandin ekîbeke me heye. Em hejmarên taybet û balkêş yên Etudes Kurdes jî diweşînin. Xwîner ji kovara me razî ne.

[107] EJTS : Gelo projeyên te yên din hene, projeyên şexsî, wekî nivîsînê bo nimûne?

[108] JB : Erê. Ji min tê xwestin ku ez bi formeke nû gramerekî kurmancî amade bikim. Daxwaza wergera îngîlîzî ya *Methodes de kurde -Sorani* ji min hatiye kirin û ev pîrr bala min dikêşe. Ez bi gotarên xwe beşdarî Ansîklopediyên

navneteweyî dibim. Gotarên min yên dawî li ser Melayê Cizîrî, Hacî Qadirê Koyî, Mustafa Beg Kurdî, Qanatê Kurdoev in.

Pirtukên Joyce Blau

Blau, Joyce (1965) Dictionnaire kurde-français-anglais, Bruxelles, Centre pour l'étude des problèmes du monde musulman contemporain.

Blau, Joyce (1976) Le Kurde de 'Amadiya et de Djabal Sindjar, Paris, Klincksiek, Travaux de l'Institut d'études iraniennes de l'Université de la Sorbonne nouvelle.

Blau, Joyce (1980) Manuel de kurde : dialecte Sorani : grammaire, textes de lecture, vocabulaire kurde-français et français-kurde, Paris, Klincksiek.

Blau, Joyce (1984) Mémoires du Kurdistan, Paris, Findakly.

Blau, Joyce (1989) Les Kurdes et le Kurdistan. Bibliographie critique 1978-1987, Téhéran, Paris, IFRI, Abstracta Iranica, n°5.

Blau, Joyce (1991) Kûrtçe-Türkçe, Kûrtçe-Fransızca, Kûrtçe-İngilizce Sözlük, Istanbul, Sosyal Yayınları.

Blau, Joyce (2000) Manuel de kurde sorani, Paris, L'Harmattan.

Blau, Joyce ; Barak, Veysi (2001) Manuel de Kurde - Kurmanji, Paris, L'Harmattan.

Referans

Blau, Joyce (1962) Le fait national kurde, Bruxelles, mémoire de licence, Université libre de Bruxelles, Faculté de philosophie et de lettres, Institut de philologie et d'histoire orientale et slave, section islamique.

Blau, Joyce (1973) Le Kurde de Amadiya et de Djabal Sindjar, Paris, Thèse de Linguistique, Paris III, sous la direction de Gilbert Lazard.

Viennot, Jean-Pierre (1969) Contribution à l'étude du mouvement national kurde, Paris, thèse de doctorat d'histoire, Université de la Sorbonne